

ESPANYA: LES CONTRADICCIONS DEL «MODEL AUTONÒMIC»

Maria Corominas i Bernat López¹

1. El marc polític general i les nacionalitats i regions

Espanya és un estat plurinacional culturalment complex en el qual coexisteixen quatre grans comunitats lingüístiques: els parlants de castellà, de català, de gallec i de basc. Aquesta complexitat es recull a la Constitució de 1978, on es «reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions que la integren», encara que, al mateix temps, s'afirma la «unitat indissoluble de la Nació espanyola» (art. 2).

A partir d'aquestes bases, es defineix un model d'estat, l'estat de les autonomies, organitzat en disset comunitats autònomes, que s'estableixen sense tenir en compte, però, el fet lingüístic: Andalusia, Aragó, Astúries, Balears, Canàries, Cantàbria, Castella i Lleó, Castella-la Manxa, Catalunya, Comunitat Valenciana, Extremadura, Galícia, Madrid, Múrcia, Navarra, País Basc i La Rioja (segons denominacions oficials).

Totes tenen una certa autonomia administrativa i política, malgrat que hi ha diferències, d'una banda entre les comunitats que són definides com a nacionalitats històriques —Catalunya, Galícia, i el País Basc², juntament amb Andalusia, i les tretze restants, de l'altra.

En aquestes tretze comunitats la identitat diferencial té graus diversos, però es troba políticament lluny de les reivindicacions de les nacionalitats catalana, basca o gallega.

D'altra banda, cal assenyalar el caràcter transfronterer d'algunes comunitats lingüístiques. Així, el País Basc i Catalunya s'estenen a territoris sota administració fran-

¹ Els autors volen fer constar el seu agraïment per les informacions i els comentaris aportats per: José Vicente Idoyaga (Universitat del País Basc); Elena Goixens (CCRTV); Ana Cristina Navarro i Enric Giral (TVE), i Josep Maria Vidal (RTVV).

² El caràcter d'*històriques* fou acordat per a les tres comunitats que, durant la Segona República (1931-1936/39), van arribar a disposar d'un Estatut d'Autonomia.

cesa (Euskadi Nord i Catalunya Nord, respectivament³). Sovint, la consciència de pertànyer a una nació comuna depassa en aquests casos la frontera estatal.

En els casos basc i català, a més, existeix una relació d'identitat-conflicte amb zones territorials administrativament enquadrades en altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol: per a Catalunya, és el cas de la Comunitat Valenciana i les Balears, com també la franja oriental de la comunitat d'Aragó; per al País Basc, es tracta de Navarra.

1.1. Orígens històrics

Les arrels històriques de la diversitat de l'Estat espanyol són profundes. Des de la seva constitució, l'Estat unitari viu sotmès a tensions internes quasi contínues. Durant el segle XIX aquestes tensions s'intensifiquen, i es manifesten en una successió ininterrompuda de conflictes polítics: tres guerres carlines, l'adveniment de la Primera República i la restauració de la monarquia, entre altres. La dimensió territorial és omnipresent en tots aquests conflictes, i es reflecteix, per exemple, en la localització geogràfica del fenomen carlí i en els moviments federalistes de la Primera República.

La inestabilitat dels governs i de les formes d'organització es va mantenir fins al primer terç del segle XX, entre conflictes socials aguts. Això no obstant, en aquest es produeix un primer reconeixement de les diferències regionals, amb l'aprovació de l'anomenada «Llei de Mancomunitats» (1913) que, amb tot, només es va aplicar a Catalunya (1914). Aquest intent acabaria amb l'establiment de la dictadura de Primo de Rivera (1923)⁴.

Per la seva banda, a partir de 1931, la Segona República representa l'intent més seriós realitzat fins llavors per tal d'encarar la «qüestió regional». La Segona República es va instaurar el 14 d'abril de 1931; el 9 de setembre de 1932 les Corts Generals van aprovar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i el 20 de novembre es van celebrar les primeres eleccions al Parlament d'aquesta comunitat amb victòria per als nacionalistes d'Esquerra Republicana de Catalunya. El 5 de novembre de 1932, el 84% dels votants del País Basc va plebiscitar favorablement el seu Estatut d'Autonomia, que va ser aprovat per les Corts de Madrid l'1 d'octubre de 1936, iniciada ja la Guerra Civil. El primer govern basc, presidit pel nacionalista J. A. Aguirre, es va constituir el 7 d'octubre. A Galícia, l'Estatut d'Autonomia va ser ratificat en plebiscit el 28 de juny de 1936 i aprovat pel govern central el 1938, si bé l'esclat de la guerra i el triomf primerenc de l'*Alzamiento Nacional* en aquella comunitat va impedir-ne la posada en pràctica.

A partir de 1939, el triomf del general Franco marca l'inici d'un govern dictatorial, que es mantindrà fins al 1975-1976, caracteritzat, entre d'altres trets, per la re-

³ En el cas de Catalunya, cal tenir en compte també el microestat d'Andorra i la ciutat de l'Alguer a Sardenya, d'administració italiana.

⁴ És significatiu que la Dictadura comencés amb un real decret de condemna del separatisme nacionalista, promulgat el 18 de setembre de 1923.

pressió contra tota manifestació del fet diferencial de les diverses nacionalitats o comunitats. Per això, la descentralització de l'Estat no es torna a prendre en consideració fins a l'adveniment de l'anomenada «transició».

1.2. Dimensió político-administrativa

La Constitució de 1978 defineix l'Estat espanyol com una monarquia parlamentària. A nivell territorial, les disset comunitats autònomes compten amb parlaments i executius propis, que coexisteixen i reparteixen les seves funcions i competències amb les institucions centrals de l'Estat.

En aquest sentit, en el sistema constitucional espanyol s'estableixen tres categories de competències:

- a) Exclusives: s'atribueixen a l'Estat o a la Comunitat Autònoma totes les competències legislatives i executives sobre una matèria.
- b) Compartides: s'atribueixen a l'Estat les competències sobre legislació bàsica d'una matèria, i a la Comunitat Autònoma el desenvolupament legislatiu i executiu.
- c) Concurrents: s'atribueixen totes les competències (legislatives i executives) sobre una part de la matèria a la Comunitat i sobre l'altra part a l'Estat.

En matèria de mitjans de comunicació, la Constitució espanyola reconeix, d'una banda, el dret genèric a expressar i difondre lliurement les opinions pròpies «mitjançant la paraula, l'escrit o qualsevol altre mitjà de reproducció» i a «comunicar o rebre lliurement informació veraç per qualsevol mitjà de difusió» (art. 20) i, de l'altra, atorga a l'Estat la competència exclusiva per establir les «normes bàsiques del règim de premsa, ràdio i televisió i, en general, de tots els mitjans de comunicació social» (art. 149).

Amb tot, també preveu que les comunitats autònomes puguin assumir, mitjançant els estatuts d'autonomia, el desenvolupament legislatiu i l'execució d'aquest règim⁵.

A més d'aquestes atribucions de caràcter general, algunes comunitats van assumir, als seus estatuts d'autonomia, la competència per crear mitjans de comunicació propis: aquests estatuts preveuen que la comunitat podrà «regular, crear i mantenir la seva pròpia televisió, ràdio i premsa i, en general, tots els mitjans de comunicació social per al compliment de les seves finalitats»⁶.

Això no obstant, pel que fa a la televisió, aquesta competència tendeix a limitar-se a la possibilitat d'obtenir la concessió d'un tercer canal, la titularitat del qual queda a mans de l'Estat. Aquest és el cas d'Aragó, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia, Madrid i Navarra⁷.

⁵ En aquest sentit, doncs, la premsa, la ràdio i la televisió queden sota un règim de competències compartides.

⁶ Vegeu estatuts d'autonomia d'Andalusia (art. 16), Balears (art. 15), Canàries (art. 31), Comunitat Valenciana (art. 37), Catalunya (art. 16), Galícia (art. 34), Madrid (art. 30) i el País Basc (art. 19), i també la llei de «Reintegración y Amejoramiento del Régimen Foral de Navarra» (art. 55).

⁷ Vegeu els Estatuts d'Autonomia d'Aragó (disposició transitòria 14a), Catalunya (transitòria 8a), Comunitat Valenciana (transitòria 6a), Galícia (transitòria 6a), Madrid (transitòria 5a) i Navarra (transitòria 7a).

En canvi, a les comunitats d'Andalusia, Balears i Canàries, els estatuts d'autonomia respectius no defineixen aquesta vinculació entre la creació d'una televisió pròpia i la concessió d'un tercer canal de titularitat estatal.

Finalment, el País Basc constitueix un cas especial, ja que el seu estatut d'autonomia (disposició transitòria 6a) preveu dos tipus de televisió per a la Comunitat: la concessió d'un tercer canal de titularitat estatal i la creació d'un quart canal de titularitat autonòmica (vegeu Carreras, 1987 i Lazcano, 1991).

1.3. Dimensió cultural-lingüística

La coexistència de quatre grans comunitats lingüístiques⁸ a l'Estat espanyol (castellanoparlants, catalanoparlants, parlants de gallec i bascoparlants) constitueix l'aspecte més visible de la dimensió cultural i lingüística.

Això no obstant, l'anàlisi d'aquesta dimensió en un segon nivell menys aparent revela una complexitat superior que, a grans trets, podem caracteritzar per la dualitat entre el monolingüisme d'uns territoris i la presència de dues llengües a d'altres; la no coincidència, en la majoria de casos, entre els límits lingüístics i els límits administratius o polítics dels territoris; el contacte en unes zones entre llengües romàniques íntimament relacionades i d'intercomprensió fàcil (català, castellà, gallec), i en una altra zona amb una llengua radicalment diferent (el basc), i l'existència d'una immigració elevada en unes àrees, mentre que en d'altres aquest procés pràcticament no ha tingut lloc.

La Constitució de 1978 reconeix la diversitat lingüística de l'Estat espanyol. A l'article 3, d'una banda, es declara el castellà «llengua espanyola oficial de l'Estat», al mateix temps que es preveu que «les altres llengües espanyoles seran també oficials a les respectives comunitats autònomes d'acord amb els seus estatuts».

Malgrat que el text constitucional no precisa quines llengües poden ser declarades «també oficials» ni quines comunitats poden fer-ho, sis comunitats autònomes van establir criteris de política lingüística als estatuts d'autonomia⁹ respectius.

En el conjunt d'aquestes comunitats s'observen dues tendències. D'una banda, un grup de comunitats autònomes ha definit la llengua pròpia com a oficial, conjuntament amb el castellà, a tota la comunitat. En aquesta categoria se situen les Balears (català), Catalunya (català), Galícia (gallec) i el País Basc (basc). De l'altra, les comunitats autònomes de Navarra i València han dividit la comunitat en dues zones lingüístiques: una amb el castellà com a única llengua oficial i una altra amb cooficialitat entre la llengua de l'Estat i la «pròpia». Als estatuts d'autonomia que preveuen aquesta segona opció s'observa també una situació de conflicte lingüístic en la mateixa denominació de la llengua «pròpia» d'una part de la comunitat («vascuence» a Navarra i «valencià» a la Comunitat Valenciana), que no es vol fer coincidir amb la denomi-

⁸ En precisió, cal considerar també l'existència de la reduïda comunitat parlant d'occità localitzada a la Vall d'Aran.

⁹ En realitat, a aquestes comunitats caldria afegir-hi l'Aragó (Estatut d'Autonomia, art. 7) i Astúries (Estatut d'Autonomia, art. 4) que van establir, respectivament, que «les diverses modalitats lingüístiques d'Aragó» i el bable gaudirien de protecció.

nació que rep la que en principi és la mateixa llengua a d'altres comunitats (basc o èuscar i català, respectivament).

Així mateix, les comunitats autònomes han desenvolupat iniciatives legislatives particulars tendents a regular l'ús i/o la normalització de la llengua pròpia¹⁰, en les quals s'atorga un paper important als mitjans de comunicació.

2. Marc socio-econòmic

Durant els anys vuitanta —i especialment a partir de la segona meitat del decenni—, l'economia espanyola va experimentar un creixement considerable, que va col·locar el país en el grup de les principals potències industrialitzades: l'any 1990 l'Estat espanyol ocupava la vuitena posició del rànquing mundial de països segons el seu producte nacional brut. Això no obstant, la recessió mundial posterior a 1991 va posar de manifest les importants debilitats d'aquest creixement, que són també les hipoteques més grans de l'economia espanyola a curt i mitjà termini. El 1992, el PIB només va créixer en conjunt un 1%, i el 1993 es va registrar un creixement negatiu d'aquest indicador.

La crisi ha afectat durament tots els sectors; amb tot, el fet que la indústria hagi patit especialment la recessió revela l'existència de deficiències estructurals en aquest sector, reflectides també en el dèficit de la balança comercial (de mercaderies), que es posava per a 1992 en gairebé quatre bilions de pessetes. El dèficit persistent de la balança comercial ha estat atribuït generalment a la falta de competitivitat de la indústria espanyola, que se sol atribuir als alts costos energètics, a l'obsolescència tècnica dels mitjans de producció, a les deficiències de la xarxa de comunicacions i a les rigideses del mercat laboral. Aquest darrer reflecteix, precisament, un dels problemes més greus de l'economia espanyola: una taxa d'atur superior al 20% de la població activa, la més alta de la Unió Europea.

Actualment, igual com a la majoria de països industrialitzats, l'estructura productiva espanyola es caracteritza pel predomini creixent del sector terciari. L'any 1990 representava el 61,48% del valor afegit Brut, davant del 37,96% del sector industrial i el 5,70% del sector agrícola.

Les debilitats del sector secundari no es veuen compensades per un sector terciari sòlid; ha estat precisament en aquest darrer on s'ha experimentat un increment més alt de l'atur. Malgrat tot, aquest sector és encara una de les principals fonts de riquesa i de divises del país, gràcies al gran pes econòmic del turisme en la balança de pagaments.

Una repassada de les xifres relatives a la distribució regional de l'activitat econòmica revela els perfils del mapa socio-econòmic interior del país. D'una banda, els indicadors de riquesa creada per cada comunitat autònoma reflecteixen que les àrees perifèriques dominen sobre les centrals (amb l'excepció de Madrid) en el mapa del de-

¹⁰ Entre d'altres, Llei 3/86, de 19 d'abril, sobre normalització lingüística a Balears; Llei de Normalització Lingüística de Catalunya (de 18 d'abril de 1983); Llei 3/83, de 15 de juny, sobre normalització lingüística a Galícia; Llei Foral 18/86 (de Navarra), de 15 de desembre, del *vascuence*; Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (novembre de 1983).

Taula 1. Rànquing de les comunitats autònomes segons el valor afegit brut a preus de mercat, 1990.

Comunitats autònomes	Milions de pessetes
1. Catalunya	7.032.950
2. Madrid	5.614.004
3. Andalusia	5.017.956
4. Comunitat Valenciana	3.712.451
5. País Basc	2.545.378
6. Castella i Lleó	2.266.396
7. Galícia	2.130.645
8. Canàries	1.462.961
9. Castella-la Manxa	1.448.760
10. Aragó	1.250.402
11. Astúries	979.675
12. Múrcia	952.533
13. Illes Balears	878.738
14. Extremadura	685.474
15. Navarra	618.401
16. Cantàbria	484.501
17. La Rioja	322.465

Font: *Anuario El País 1992*.

sevolupament regional. Així, sobre les disset comunitats, quatre de les cinc primeres posicions del rànquing d'autonomies segons el seu valor afegit brut són ocupades per regions perifèriques (vegeu la taula 1): Catalunya, Andalusia, Comunitat Valenciana i el País Basc. Fins i tot Galícia s'acosta a les posicions capdavanteres.

El fet que aquestes comunitats (Andalusia, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia, Madrid i el País Basc) són les que actualment tenen una televisió autonòmica pròpia podria suggerir una relació causal entre el factor econòmic i el desenvolupament de la televisió regional.

Amb tot, si considerem altres indicadors com ara el nivell de desenvolupament o la capacitat de compra per habitant (taules 2 i 3), la importància d'aquest factor econòmic es relativitza notablement. En aquest sentit, podem observar que les comunitats que no han posat en marxa una televisió autonòmica pròpia (per exemple, les illes Balears) ocupen les primeres posicions, mentre que d'altres que ho han fet (Andalusia o Galícia) són cap al final de la taula.

Això significa que el factor econòmic no pot ser considerat l'únic argument a l'hora d'explicar la localització geogràfica de la televisió autonòmica, sinó que d'altres factors com ara els lingüístico-culturals o els geopolítics —és a dir, la distància i les relacions amb el centre polític— hi tenen un pes més decisiu (especialment a Catalunya, el País Basc i Galícia).

3. Marc legal de la televisió a Espanya

L'organització de la televisió a Espanya respon, com en d'altres estats europeus, a un model mixt caracteritzat per la coexistència, i la competència, entre emissores públiques i privades.

Taula 2. Rànquing de les comunitats autònomes segons capacitat de compra per habitant, 1989.

Com. autòn.	Índex	Com. autòn.	Índex
1. Balears	131	10. Andalusia	97
2. Madrid	109	11. C.-la Manxa	94
3. Canàries	108	12. Cantàbria	93
4. Catalunya	107	13. País Basc	92
5. Com. Valenciana	106	14. Castella i Lleó	91
6. Múrcia	106	15. Astúries	89
7. Navarra	103	16. Extremadura	88
8. La Rioja	100	17. Galícia	85
9. Aragó	98		
		Mitjana estatal	100

Font: *Anuario El País 1992.*

La norma bàsica de regulació de l'Estat en matèria de televisió, més enllà del plantejament general, ja comentat, dels articles 20 i 149 de la Constitució de 1978, és l'Estatut de la Ràdio i la Televisió de 1980 el qual, ja a l'article primer, estableix que «la radiodifusió i la televisió són serveis públics essencials, la titularitat dels quals correspon a l'Estat» (art. 1.2).

D'acord amb aquesta llei es va crear l'ens públic RTVE (Ràdio-televisió Espanyola), en substitució de l'entitat autònoma hereva de l'antic monopoli d'estat, que fins aquell moment havia regit la ràdio i la televisió públiques. Des de la seva constitució l'ens RTVE assumeix totes les «funcions que corresponguin a l'Estat com a titular dels serveis públics de radiodifusió i televisió» (art. 5).

Això no obstant, l'Estatut de la Ràdio i la Televisió també preveu que el govern central «podrà concedir a les comunitats autònomes, després de l'autorització prèvia per llei de les Corts Generals, la gestió directa d'un canal de televisió de titularitat estatal que es creï específicament per a l'àmbit territorial de cada comunitat autònoma» (art.2.2). Amb aquesta finalitat, l'any 1983 es va aprovar la llei regula-

Taula 3. Rànquing de les comunitats autònomes segons el nivell de desenvolupament (1989).

Com. autòn.	Índex	Com. autòn.	Índex
1. Madrid	109,8	10. La Rioja	98,3
2. Catalunya	106,9	11. Aragó	98,1
3. Balears	106,5	12. Andalusia	95,5
4. Múrcia	106,4	13. Cantàbria	95,5
5. Canàries	104,7	14. Castella i Lleó	92,6
6. Com. Valenciana	103,8	15. Cast.-la Manxa	90,3
7. País Basc	102,5	16. Galícia	89,6
8. Navarra	99,6	17. Extremadura	77,3
9. Astúries	99,3		
		Mitjana estatal	100

Font: *Anuario El País 1992.*

dora del tercer canal de televisió¹¹ i, fins ara, sis comunitats autònòmiques han posat en marxa la seva televisió: Andalusia, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia, Madrid i el País Basc.

Una de les característiques de l'Estatut de la Ràdio i la Televisió és la gran quantitat de «reserves a favor de RTVE davant de la possible competència» (Garitaonandía i Idoyaga, 1986: 62). En aquest sentit, per exemple, l'Estatut reserva en exclusiva per a RTVE la utilització (en aquell moment futura) dels sistemes de televisió per cable i satèl·lit (disposició addicional 1a) i li atorga el control tècnic de la xarxa d'emissors (art.2). Cal precisar, amb tot, que aquesta darrera previsió va ser modificada el 1989 amb la creació de l'ens públic Retevisión (Red Técnica Española de Televisión), organisme encarregat, en règim de monopoli, del transport dels senyals hertzians de televisió de tots els canals existents a Espanya.

Pel que fa a programació, l'Estatut preveu, en els casos de concurrència amb RTVE, el dret del tercer canal a adquirir un programa sempre que sigui per emetre'l «exclusivament en la llengua pròpia de la Comunitat» (art.15.3). En la mateixa línia reserva per a RTVE la prioritat en les retransmissions en directe d'esdeveniments esportius d'abast internacional, si bé quan tinguin interès específic per a una Comunitat o es tracti d'una Comunitat amb llengua pròpia, el tercer canal podrà retransmetre'ls però «únicament en la llengua pròpia» (art.16)¹².

Posteriorment, el marc jurídic de la televisió s'ha completat amb la Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions (1987), la Llei de la Televisió Privada (1988) i la Llei de Televisió per Satèl·lit (1992). En general, aquestes lleis reforcen la presència i el protagonisme de l'Estat central en detriment de les comunitats autònomes per una doble via: l'establiment de la competència exclusiva de l'Estat en la matèria i la consideració de l'Estat com a àmbit territorial de cobertura.

Així, per exemple, la Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions estableix que aquestes són competència exclusiva de l'Estat (art. 1.1.). Per la seva banda, la Llei de Televisió Privada defineix un model en què l'Estat atorga tres concessions a empreses privades per realitzar emissions televisives de cobertura estatal¹³. D'aquesta forma, s'ha tancat la possibilitat d'existència de televisions regionals privades a Espanya. Les empreses adjudicatàries (Antena 3, Canal Plus i Tele 5) pràcticament no han utilitzat la via de la regionalització. Només Antena 3 va desenvolupar un pla de descentralització, que ha cobert les primeres fases en el període 1990-1993, amb la implantació de diverses delegacions territorials i l'emissió desconnectada d'informatius i publicitat regional en algunes comunitats autònomes.

Finalment, la Llei de la Televisió per Satèl·lit exclou l'accés de les televisions autònòmiques als canals de difusió directa del satèl·lit Hispasat.

¹¹ Malgrat això, les televisions basca i catalana van començar les emissions abans de l'aprovació d'aquesta llei. Això va generar nombrosos conflictes entre aquestes dues televisions i TVE, com també entre els dos governs autònòmics i el central.

¹² Cal assenyalar que aquestes previsions restrictives no sempre són respectades en la pràctica real. Vegeu el capítol 4.4.2. («programació de les televisions autònòmiques»).

¹³ Encara que incloent-hi la possibilitat d'emissions regionals en desconnexió. Vegeu § 4.3., «Programació regional dels canals estatals privats».

En acabar 1994, queda pendent d'elaboració del marc jurídic de la televisió per cable i de la televisió local. Totes dues són realitats presents a Espanya¹⁴, nascudes i implantades al marge de les previsions del legislador, encara que no afectin directament l'àmbit regional ja que s'han desenvolupat a escala local. El projecte de llei de televisió per cable reconeix algunes competències a les comunitats autònomes, especialment en la definició dels límits territorials d'operació de les companyies. El projecte de llei de televisió local hertziana, per la seva banda, preveu que les comunitats autonòmiques puguin atorgar les llicències d'emissió¹⁵.

4. La televisió regional a Espanya

4.1. Característiques bàsiques del model televisiu regional

A diferència del model televisiu espanyol d'àmbit estatal, caracteritzat per la dualitat públic/privat, la televisió regional a Espanya ha generat, almenys fins ara, un model de caràcter eminentment públic¹⁶. Aquest model regional espanyol està integrat per dos components bàsics: una televisió pública estatal amb un cert grau de descentralització i una sèrie d'emissores independents amb cobertura específicament regional: les anomenades televisions autonòmiques.

En el primer cas, Televisió Espanyola (TVE), mitjançant un centre de producció a Madrid, cobreix actualment tot l'Estat amb dos canals: TVE 1 i La 2. Així mateix, compta amb dos centres de producció de programes, a les illes Canàries i a Catalunya, i amb quinze centres regionals, a Andalusia, Aragó, Astúries, Balears, Cantàbria, Castella i Lleó, Castella-la Manxa, Comunitat Valenciana, Extremadura, Galícia, Madrid, Múrcia, Navarra, País Basc i La Rioja, que actuen fonamentalment com a «finestres» d'emissió d'informació regional diària per a la comunitat respectiva i com a corresponsalies informatives dels dos canals estatals.

En el segon cas, un conjunt de sis emissores de televisió autonòmica, a Andalusia, Catalunya, Galícia, Madrid, Comunitat Valenciana i País Basc, cobreixen el territori de la comunitat mitjançant un total de vuit canals (un a cada comunitat llevat de Catalunya i el País Basc, que compten amb dos).

En conjunt, aquests canals emeten 42.000 hores anuals de programes, que arriben al 87% de la població espanyola, compten amb un pressupost anual conjunt que se situa al voltant dels cent-mil milions de pessetes i donen feina a 4.800 persones¹⁷.

Aquestes emissores es plantegen la programació, al territori de la seva comunitat on tenen limitada la cobertura, en competència amb els altres canals de televisió. En aquest sentit, l'any 1989, davant la posada en marxa de les noves emissores privades, els sis ens televisius autonòmics, juntament amb Ràdio-televisió de Múrcia que, fins ara, i pel que fa a la televisió, no ha superat la fase d'organització, van constituir una

¹⁴ Al final de 1994, es comptabilitzen unes set-cents cinquanta xarxes de televisió per cable i unes tres-cents emissores locals hertzianes.

¹⁵ *El País*, 9-3-1994, p. 36.

¹⁶ Com s'ha dit a l'epígraf anterior, l'emissora privada Antena 3 TV realitza algunes emissions regionals. Vegeu § 4.3. per a més informació.

¹⁷ Vegeu les taules 8 i 10.

federació, coneguda com a FORTA (Federació d'Organismes de Ràdio i Televisió Autònoms), par tal de consolidar la seva posició.

D'acord amb els seus estatuts (arts. 1 i 2), la FORTA és un mecanisme de cooperació entre televisions autonòmiques —que, amb tot, mantenen la seva personalitat, naturalesa jurídica i independència— en especial «per a futurs acords sobre drets de propietat, retransmissions esportives i culturals, connexions d'emissió, recepció de serveis de notícies i transmissions, participació en les organitzacions professionals nacionals i internacionals de ràdio i televisió».

Entre les activitats més profitoses de la FORTA, cal esmentar l'adquisició de drets de pel·lícules, sèries, programes i retransmissions esportives, com també l'organització d'un intercanvi diari de notícies entre les sis estacions membres i la coproducció de diversos programes d'entreteniment, documentals o sèries. Malgrat tot, entre els objectius pendents, es troba encara la participació en les organitzacions professionals de ràdio i televisió, i especialment a la Unió Europea de Ràdio i Televisió, UER. En aquest sentit, RTVE ha pressionat per bloquejar l'entrada de les televisions autonòmiques a la UER, basant-se en les condicions establertes a l'article 3 dels estatuts d'aquesta organització, que requereixen que les emissores candidates a integrar-s'hi tinguin una cobertura estatal¹⁸.

4.2. Emissions regionals de TVE

L'any 1959, només tres anys després de l'inici de les emissions de Televisió Espanyola, es va inaugurar a Barcelona el centre de TVE a Miramar, la primera experiència, formalment almenys, descentralitzadora del —aleshores i durant molts anys— únic canal de televisió estatal, directament dependent del govern a través del Ministeri d'Informació i Turisme. En el context de la dictadura, que havia propiciat un estat fortament vertical i centralista, aquesta iniciativa no era, de cap manera, símbol d'una voluntat democratitzadora i regionalitzadora. Barcelona, com a segona aglomeració humana més important del país, ja justificava *per se* la implantació primerenca de la televisió estatal; a més, però, el nou centre de Miramar actuaria com a auxiliar en la producció de programes en els difícils anys inicials de la televisió a Espanya¹⁹.

Aquesta situació es modifica a partir de 1964 amb la posada en marxa dels estudis de Prado del Rey a Madrid, que augmenten de forma significativa els recursos de la capital i reforcen notablement la centralització de la producció.

De forma paral·lela al reforçament del control sobre la televisió, el 1964 es produeixen dues iniciatives noves que, aparentment, es poden considerar descentralitzadores. D'una banda, es va crear el centre de producció de TVE-Canàries, encara que amb la finalitat de fer arribar la televisió a l'únic territori de l'Estat espanyol que no era cobert per les emissions terrestres peninsulars. La seva programació, inicialment

¹⁸ Vegeu més informació sobre la FORTA a l'apartat 4.4.2. («Programació de les televisions autonòmiques»).

¹⁹ Per a més informació sobre la història de la televisió a Catalunya i Espanya, vegeu Baget, 1993 i 1994.

d'una durada de cinc hores, s'emetia de manera independent (els programes que no es produïen als estudis de Las Palmas s'enviaven enregistrats des de la península, per via aèria) fins l'any 1971, data en què es va establir l'enllaç via satèl·lit.

En segon lloc, també el 1964 es va crear el circuit català de TVE, que cobria les comunitats de Catalunya i les illes Balears amb una emissió única —en català— d'una hora mensual, ampliada el 1967 a dues hores.

Durant els anys seixanta, doncs, els centres de Canàries i de Catalunya podien produir i emetre les úniques programacions «regionals» de l'Estat espanyol.

Fins el 1971 no es va posar en marxa un procés més o menys planificat i d'abast estatal destinat a crear un embrió d'estructura regional de TVE. Aquell any es van inaugurar les delegacions de València, Sevilla, Bilbao, Oviedo i Santiago de Compostel·la, que inicialment complien la funció de corresponsalia informativa. El 1974 algunes delegacions comencen a emetre un breu informatiu diari en desconexió. El procés es consolida durant els anys successius, especialment a partir de l'entrada en vigor de la Constitució democràtica de 1978, que establia a nivell territorial una descentralització político-administrativa de l'Estat. L'Estatut de la Ràdio i la Televisió de 1980 va adaptar, no sense ambigüitats, l'estructura de Ràdio-televisió Espanyola a la nova realitat territorial.

L'esbós de les dues tendències cap a la descentralització de la televisió ja eren presents en aquesta llei: els tercers canals o televisions autonòmiques (de titularitat estatal i gestió autonòmica) i els «òrgans territorials de RTVE». En relació amb aquesta darrera organització, l'Estatut disposava que a «cada nacionalitat o regió que correspongui» RTVE emetrà «programació específica de ràdio i televisió» subordinada a la programació estatal. S'esperava que la programació regional de televisió es faria a través dels centres territorials preexistents, per bé que aquests no són explícitament esmentats per la llei.

Després de l'aprovació d'aquesta llei, es va haver d'esperar fins el 1987 perquè RTVE emprengués un pla d'activitats de remodelatge dels antics centres (construcció o millora de les seus de TVE a Cantàbria, Galícia, Astúries, País Basc, Comunitat Valenciana, Múrcia, illes Balears i Andalusia; dotació de material i personal) i de creació de seus a les comunitats que no en tenien (Castella-la Manxa i Extremadura). L'any 1990, el personal dels centres territorials estava integrat per un miler de treballadors (entre cinquanta i seixanta per centre) i el pressupost total de funcionament era d'aproximadament mil milions de pessetes²⁰.

4.2.1. Situació actual de les emissions regionals de TVE

Des de 1988, data d'entrada en funcionament dels centres territorials de Televisió Espanyola a les comunitats de Castella-la Manxa i Extremadura, les disset comunitats autònomes de l'Estat espanyol compten amb una estructura bàsica de producció de programes regionals i d'emissió en forma de «finestra» regional a les programacions dels dos canals de TVE: una seu fixa, amb la corresponent dotació

²⁰ Aquestes xifres, les darreres disponibles, han estat extretes de l'*Anuario RTVE 1989*, i no inclouen els centres de producció de programes de les illes Canàries i de Catalunya.

d'estudis, equips de producció i personal, i una estructura d'emissors i repetidors capços de cobrir en desconnexió els diversos territoris regionals.

En aquest context, pot semblar paradoxal que l'estructura territorial de TVE es consolidi al mateix temps que comença el declivi d'aquest canal en el panorama televisiu espanyol. La caiguda d'ingressos publicitaris de la televisió estatal (deguda a la competència creixent per part de les emissores autonòmiques primer i les privades després), paral·lela a la reducció de les seves quotes d'audiència, ha provocat grans dèficits anuals i ajustaments pressupostaris dramàtics a la companyia estatal de ràdio-televisió. L'opció de RTVE pels centres territorials al final dels anys vuitanta pot ser entesa, doncs, com una estratègia per fer front a la competència i, en el cas de les autonòmiques, per combatre-les en el seu propi terreny.

Això no obstant, aquesta estratègia de competència entre els canals públics de televisió comença a perdre força els anys noranta i dona pas a una nova fase amb menys confrontació i, fins i tot, amb alguns signes de cooperació²¹.

Entre les causes que expliquen aquest canvi cal assenyalar, d'una banda, el fet que a les comunitats que disposen de televisió autonòmica les emissions regionals dels centres territorials de TVE han estat qüestionades argumentant la difícilment justificable i legalment discutible duplicació de les activitats regionals de servei públic televisiu. De l'altra, cal tenir especialment en compte l'emergència d'un mapa polític nou en el qual, per primer cop des de 1982, el govern socialista ha perdut la majoria absoluta en el Parlament i necessita el suport dels partits nacionalistes.

Actualment, per bé que la regionalització es pugui presentar com una estratègia de futur important amb vista a assegurar recursos (publicitaris, audiència, etc.), no sembla que RTVE tingui un pla sòlid per a la televisió regional. Tal com s'explica més endavant, les activitats de producció i programació regionals de TVE no apunten cap a previsions gaire optimistes.

4.2.2. Producció i programació

Els centres regionals de TVE produeixen i emeten diàriament (de dilluns a divendres) per a les seves àrees territorials una programació amb una estructura similar:

- Un informatiu diari, d'uns trenta minuts de durada, amb notícies de la Comunitat Autònoma.
- Un programa *magazine* diari, també d'uns trenta minuts, dedicat a temes d'interès per a la Comunitat. En alguns casos l'espai és monogràfic, i cada dia és dedicat a un aspecte diferent (esports, activitat parlamentària, agricultura, vida cultural...). Tant l'informatiu como el *magazine* s'emeten en la franja horària que va de 13 h a 15 h, just abans del telenotícies estatal.
- Un *flash* informatiu diari d'uns cinc minuts, entre les 18 i les 19 hores.

Al marge de la programació regular, els centres també retransmeten per a les seves àrees esdeveniments puntuals de gran interès, com ara especials esportius o elec-

²¹ Vegeu, al capítol 4.4.1., l'experiència del Canal Olímpic.

Taula 4. Hores de programació regional a TVE el 1992.

Andalusia	228 h 46 min
Aragó	247 h 22 min
Astúries	227 h 14 min
Balears	238 h 33 min
Canàries	no disponible
Cantàbria	215 h 01 min
Castella i Lleó	202 h 43 min
Castella-la Manxa/Extremadura	200 h 49 min
Catalunya	1,148 h 30 min
Galícia	232 h 26 min
Madrid	274 h 24 min
Múrcia	253 h 49 min
Navarra	240 h 50 min
Comunitat Valenciana	250 h 51 min
País Basc	312 h 22 min
La Rioja	225 h 38 min

Font: *Memoria de RTVE, 1992.*

torals. El 1992, els circuits territorials van emetre una mitjana de 225 hores en desconnexió, una xifra força baixa si tenim en compte les possibilitats (personal, equipament) considerables dels centres i la quantitat d'hores anuals d'emissió disponibles als dos canals de TVE.

D'altra banda, els centres territorials també participen en la programació estatal, si bé de forma limitada i, sovint, mitjançant notícies elaborades per als informatius o amb retransmissions en directe d'esdeveniments d'interès estatal. El centre de TVE a Catalunya, amb una producció significativa de programes adreçats a l'audiència estatal, en constitueix una excepció.

Efectivament, TVE-Catalunya, juntament amb TVE-Canarias, mereixen una menció especial. Tots dos centres compten, des dels seus orígens, amb una autonomia de programació i de producció superior que els converteix, oficialment i en virtut igualment de la seva antiguitat, en «centres de producció de programes», en comptes de «centres territorials». L'any 1993, TVE-Canarias va emetre un total de 1.309 hores de programació desconnectada, mentre que la seva graella per a la temporada 1994-1995 preveu una programació desconnectada de setze hores setmanals aproximadament, incloent-hi dos telenotícies diaris (a migdia i al vespre), *magazines*, debats, programes d'actualitat, retransmissions esportives... TVE-Catalunya, per la seva banda, proporciona als dos canals estatals una àmplia gamma de programes: esportius, jocs, sèries, musicals, infantils, *magazines* d'actualitat, debats... De fet es tracta del segon centre de producció de TVE en ordre d'importància, després de Madrid. Igualment, produeix i emet una programació específica per a Catalunya, emesa en desconnexió pels dos canals de TVE. El 1992, TVE-Catalunya va aportar 965 h 30 min de programació als dos canals estatals de TVE, i va difondre 1.148 h 30 min de programació en desconnexió, 615 de les quals van ser d'informació i actualitat. La graella regional per a Catalunya prevista per a la temporada 1994-1995 preveu entre disset i vint hores setmanals de programació en català, incloent-hi dos telenotícies dia-

Taula 5. Distribució dels ingressos publicitaris als circuits territorials de TVE el 1989 (milions de pessetes)²².

Andalusia	2,391
Aragó	399
Astúries	306
Balears	225
Canàries	4,825
Cantàbria	139
Castella i Lleó	144
Castella-la Manxa/Extremadura	1,012
Catalunya	3,556
Galícia	662
Madrid	5,120
Múrcia	288
Navarra	112
Comunitat Valenciana	2,342
País Basc	909
La Rioja	83
Total	23,090

Font: *Anuario de RTVE 1989*.

ris (a migdia i al vespre), el popular programa infantil *Barri Sèsam* en català, dos programes setmanals de reportatges d'actualitat i diversos programes de debat i d'entrevista. Moltes de les retransmissions esportives d'abast estatal en els dos canals de TVE són emeses en català, específicament per a Catalunya. En definitiva, totes aquestes xifres i activitats fan que TVE-Catalunya i TVE-Canàries constitueixin una excepció dins de l'estructura regional de TVE.

A banda de la major o menor participació de la resta dels centres en la programació estatal, o dels volums variables de programació desconnectada emesos per cadascun d'aquests, una realitat s'imposa amb força: la subordinació de la programació regional a l'estatal. D'una banda, la quantitativament reduïda programació *autònoma* diària s'insereix en hores d'audiència marginal, generalment prèvies al *prime time* de sobretaula o de nit. De l'altra, la regularitat i la puntualitat de les emissions regionals s'ha vist des de sempre compromesa per la política de programació de TVE, dictada des de Madrid.

4.2.3. Publicitat

Els circuits regionals de TVE, a més de les activitats de programació, porten també a terme tasques destinades a la captació de publicitat regional. En aquest sentit, l'any 1991 TVE va recaptar, en concepte de publicitat emesa pels circuits territorials, 17.000 milions de pessetes, que es van sumar als 92.000 milions generats per la publicitat emesa als dos canals estatals. És a dir, un 15% dels ingressos publicitaris de TVE per a l'any 1991 es van originar als circuits territorials.

²² Aquestes són les darreres dades, amb el detall dels ingressos per centres territorials, proporcionades per TVE. Amb posterioritat només s'han fet públics els ingressos de 1991 per al conjunt dels centres.

Si bé la publicitat regional s'insereix generalment a les franges horàries d'emissió desconnectada, TVE no ha volgut desaprofitar les possibilitats tècniques de la xarxa, de manera que també s'han organitzat desconexions exclusivament publicitàries a la franja de *prime time* nocturn del primer canal. Amb aquest mètode, TVE multiplica el rendiment econòmic obtingut per a un mateix espai de temps.

En el context de competència creixent pel pastís publicitari que caracteritza el sistema televisiu espanyol, les desconexions de la televisió pública estatal representen una font d'ingressos important que comporten un avantatge comparatiu en relació amb les televisions privades, i una competència directa pel mercat publicitari regional amb les televisions autonòmiques. El 1991, les sis televisions autonòmiques existents van recaptar per publicitat regional un total de 28.700 milions de pessetes; TVE, amb uns 17.000 milions pel mateix concepte, va drenar una part important de la inversió total. És evident que, d'aquesta competència, se n'han ressentit tant els canals autonòmics com la mateixa TVE, que el 1989 havia ingressat per publicitat regional un total de 23.000 milions de pessetes.

4.2.4. El futur de l'estructura regional de TVE

Els darrers dos o tres anys, el desenvolupament de l'estructura territorial de TVE ha estat marcat per la polèmica sobre el seu futur. A les comunitats autònomes amb un canal de televisió propi, la programació dels centres territorials de TVE ha estat qualificada com a televisió marginal, subjecta a les decisions centrals de TVE, amb una funció de suport a la programació general i sense espais suficients per a la programació pròpia. En canvi, d'altres veus dels mateixos centres territorials opinen que les televisions autonòmiques «realitzen una programació alternativa a TVE i no pas a la dels centres territorials. Els seus informatius són còpies del «Telediario» de TVE i només dediquen una mica de temps a la informació que genera el seu territori autonòmic» (Agudo, 1991: 81).

D'altra banda, a les comunitats autonòmiques que no compten amb canal de televisió propi i que semblen obligades a renunciar-hi per motius econòmics, s'ha plantejat reiteradament els darrers anys la possibilitat de generar una «programació autonòmica» augmentant les hores de programació desconnectada sobre el segon canal estatal a partir de la infraestructura i l'experiència dels centres territorials respectius. La nova programació seria finançada pel govern autonòmic corresponent. Dirigents polítics de les comunitats d'Astúries, Extremadura, Castella-la Manxa, Castella i Lleó, La Rioja, Navarra, Canàries, Múrcia i Aragó han mantingut durant el 1992 i el 1993 converses amb la direcció de RTVE per tal d'explorar aquesta possibilitat. Especialment, les dues darreres comunitats esmentades han desenvolupat intenses activitats per posar en funcionament una televisió pròpia, activitats que han anat força més enllà de la negociació amb TVE: Múrcia ha creat i posat en funcionament la seva pròpia corporació de ràdio-televisió, RTVMur, malgrat que fins ara només emet l'emissora de ràdio regional; Aragó també ha constituït la Corporació Aragonesa de Ràdio i Televisió i ha arribat a construir i a dotar un edifici per a la televisió, però els successius canvis polítics al capdavant de l'executiu aragonès han frustrat totes les temptatives assajades per posar en marxa una programació «autonòmica»: constitu-

ció d'un canal propi, negociació amb un canal privat (Antena 3 TV) per a la cessió d'una banda de programació i negociació amb TVE per a la cessió del centre territorial d'Aragó. Canàries també ha anat força lluny en les negociacions per a tirar endavant un «canal autonòmic», però tampoc no s'ha arribat a optar per cap model concret (canal propi o cessió del centre de TVE a Canàries).

Ens trobem, en qualsevol cas, davant de la possible obertura d'una nova fase en la regionalització de TVE, subsegüent a la creació de delegacions a totes les comunitats autònomes, en què la televisió estatal arribaria a pactes polítics amb diferents governs autonòmics. Per mitjà d'aquests acords TVE aconseguiria rendibilitzar al màxim les seves instal·lacions regionals, al mateix temps que oferiria a les comunitats autonòmiques la possibilitat d'una miniprogramació a un preu raonable.

4.3. Emissions regionals dels canals privats estatals

La Llei de Televisió Privada (Llei 10/1988, de 3 de maig) no esmenta en cap apartat les comunitats autònomes, que són situades així al marge de tota possibilitat d'intervenció en la matèria. S'estableix que l'objecte de les concessions governamentals serà «l'emissió de programes amb una cobertura nacional» (art.4.1), obligació matissada per la possibilitat d'emetre programes per a cadascuna de les «zones territorials que es delimitin al Pla Tècnic Nacional de la Televisió Privada» (art.4.2.), sempre que «en cap cas la durada diària de la programació amb cobertura limitada no pugui excedir la durada diària dels programes amb cobertura nacional», tal com estableix una de les clàusules del plec de bases del concurs d'adjudicació.

Aquest disseny restrictiu es va completar amb la configuració de les zones territorials operada a l'esmentat pla tècnic: de les deu zones establertes, tan sols cinc coincideixen amb el territori d'una comunitat autònoma. En els altres casos, les zones delimitades apleguen dues comunitats o més²³. Aquesta configuració inhabilita totalment, pel que fa a les emissions privades, les comunitats autònomes agrupades, ja que la Constitució els prohibeix l'adopció de normes d'abast extracomunitari.

De les tres televisions privades que operen a l'Estat, només Antena 3 TV ha posat en marxa activitats de regionalització de les seves emissions i, encara, seguint esquemes que superen el marc legal²⁴. Per la seva banda, Tele 5, que inicialment s'havia limitat a l'establiment de corresponsalies informatives, l'any 1994 va començar a emetre alguns programes de difusió estatal doblats al català per mitjà del sistema dual.

L'estructura regional d'Antena 3 TV consisteix en una xarxa de centres o delegacions ubicats, al final de 1993, a les comunitats autònomes de Catalunya (Barcelona), Balears (Palma de Mallorca), País Basc (Bilbao), Aragó (Saragossa), Comunitat Valenciana (València), Canàries (amb un centre a Las Palmas i un altre

²³ Zona 1: Aragó, La Rioja, Navarra; zona 2: Astúries, Cantàbria; zona 6: Catalunya i Balears; zona 8: Castella-la Manxa, Madrid, Extremadura i Múrcia; zona 9: Andalusia, Ceuta i Melilla.

²⁴ En concret, les activitats d'Antena 3 a l'Aragó i les illes Balears no s'ajusten a les condicions establertes al Pla Tècnic Nacional de la Televisió Privada quant a les àrees territorials de desconexió. Aquesta emissora cobreix les dues comunitats en desconexió individualitzada, mentre que, segons el pla, les zones que cal cobrir haurien de ser la primera (Aragó, La Rioja i Navarra) i la sisena (illes Balears i Catalunya).

a Tenerife) i Andalusia (Sevilla). La xarxa es completa amb corresponsalies informatives situades a Màlaga, Santiago de Compostel·la i Oviedo. Aquests centres tenen una activitat desigual i, fins i tot, una naturalesa jurídic-institucional diferent. Tots actuen primàriament com a corresponsalies informatives, si bé en el cas de la delegació de Barcelona, aquesta tasca es completa amb la producció de programes d'emissió estatal (es repeteix, en el cas d'Antena 3 TV, la partició funcional de la producció pròpia entre Madrid i Barcelona, característica de TVE).

Pel que fa a l'emissió, únic aspecte de la regionalització televisiva considerat per la llei, només els centres de Balears, Aragó, Tenerife i Las Palmas realitzen programes regulars per a les comunitats autònomes respectives. Es tracta d'informatius diaris de trenta minuts, emesos de dilluns a divendres a partir de les 14 hores; en el cas de Balears, l'informatiu es completa amb un *magazine* setmanal d'una hora i mitja, emès el dimecres a partir de mitjanit; la comunitat canària compta amb dos informatius independents, a Tenerife i a Las Palmas.

El conjunt d'emissions desconnectades inclou blocs publicitaris, entre quatre i cinc diaris, que s'emeten durant tot el dia (i no només dins de la programació desconnectada). També a comunitats sense desconnexió informativa, com Catalunya, la Comunitat Valenciana i Andalusia, Antena 3 emet blocs publicitaris en desconnexió, gestionats des dels centres de Barcelona, València i Sevilla. A les illes Canàries, per la seva banda, tota la publicitat del canal privat s'ha de contractar a part; d'aquesta manera, els centres de Tenerife i Las Palmas s'han de responsabilitzar de cobrir les més de vuitanta desconnexions publicitàries diàries del canal amb anuncis contractats a Canàries.

La naturalesa empresarial de l'estructura regional d'Antena 3 tampoc no és uniforme: mentre que els centres de Saragossa, Barcelona, Bilbao, València i Sevilla són empreses filials al 100 % d'Antena 3 TV, el responsable de les emissions balears és un centre associat, el capital del qual es distribueix al 50% entre Antena 3 i una empresa de premsa balear (el grup Serra)²⁵. Aquest centre associat està vinculat a Antena 3 mitjançant un acord de col·laboració, en virtut del qual es constitueix en corresponsalia informativa, gestiona i produeix la programació balear i, a canvi, explota íntegrament la publicitat desconnectada.

Finalment, les corresponsalies de Màlaga, Santiago i Oviedo són fruit d'un acord de col·laboració amb l'agència EFE.

El conjunt d'aquestes experiències²⁶ —caracteritzades per l'heterogeneïtat i la coexistència de diversos nivells de descentralització— ens permet de perfilar clarament l'estratègia regional d'Antena 3. Així, en un primer nivell, es creen corresponsalies per als serveis informatius de la cadena; en un segon estadi, s'organitzen

²⁵ Segons la Llei de la Televisió Privada, «la llicència obliga a l'explotació directa del servei [...] i serà intransferible». En aquest sentit, l'acord amb el grup Serra, copropietari del centre associat de Mallorca, pot ser interpretat com un acte de cessió d'una franja d'emissió (encara que mínima i molt localitzada) a un tercer i, per tant, com un cas d'explotació no directa del servei.

²⁶ Cal considerar també l'intent d'Antena 3, fins ara fracassat, d'assumir la televisió autonòmica de la comunitat autònoma d'Aragó. Efectivament, durant l'any 1993 aquesta emissora va mantenir negociacions intenses amb el govern autònom per tal d'organitzar una programació desconnectada per a Aragó, gestionada per l'emissora i subvencionada pel govern autònom. Però aquest fet va provocar, mitjançant una moció de censura, la caiguda del govern de coalició PAR-PP de la comunitat i el retorn dels socialistes al poder.

desconnexions publicitàries per multiplicar el rendiment econòmic de cada bloc d'anuncis; finalment, es procura ocupar amb programacions els espais televisius regionals d'aquelles comunitats autònomes que no tenen un canal propi però que a causa de la demanda social existent o de les potencialitats del seu mercat publicitari presenten un atractiu per a qualsevol iniciativa televisiva. Així, els informatius d'Antena 3 a Aragó, Balears, Tenerife i Las Palmas només competeixen amb els programes dels centres territorials de TVE, i es presenten com un cap de pont cap a una ampliació de la programació en aquestes i altres comunitats autònomes²⁷.

4.4. La televisió autonòmica

La introducció de la televisió autonòmica a Espanya a partir de 1982 comporta una gran transformació en el panorama televisiu espanyol. Significa el trencament definitiu del monopoli de TVE, l'emissora pública que, fins llavors, realitzava en exclusiva emissions de televisió. A més, però, comporta la introducció clara de la dimensió regional en el model de televisió, fins llavors definit només per la seva cobertura estatal a través dels dos canals de TVE. No obstant això, aquest model continuarà essent encara exclusivament públic fins a la introducció de la televisió privada, el 1989.

L'Estatut de la Ràdio i la Televisió (1980) i la Llei del Tercer Canal (1983) preveuen la creació d'un ens públic per a la gestió dels serveis de ràdio i televisió a les comunitats autònomes, amb un estatus legal basat en el dret públic, però subjecte al dret privat en les seves relacions externes. Així, les diverses comunitats autònomes van organitzar les respectives corporacions públiques de ràdio i televisió amb variacions molt lleugeres: l'Ens Públic Euskal Irrati Telebista, la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, la Companyia de Radio i Televisió de Galícia, l'Ens Públic Ràdio-televisió de Madrid, l'Ens Públic Ràdio-televisió d'Andalusia, l'Ens Públic Ràdio-televisió Valenciana i l'Ens Públic Ràdio-televisió Murciana.

Totes aquestes corporacions segueixen el model de Ràdio-televisió Espanyola (RTVE). Cada ens crea empreses públiques especialitzades en la gestió dels serveis de ràdio i televisió, els òrgans de gestió directa de les quals són designats pel director general de l'ens. Aquestes empreses, que tenen autonomia de funcionament, es troben sota el control del director general i del consell d'administració.

D'altra banda, també en termes de finançament, les televisions autonòmiques han reproduït el model seguit per RTVE: subvencions públiques, publicitat i venda de programes i altres productes propis.

4.4.1. Evolució de la televisió autonòmica

Tal com es pot observar a la taula 6, la posada en marxa de la televisió autonòmica es porta a terme en dues fases. A la primera fase, el País Basc, Catalunya i Ga-

²⁷ Cal remarcar en aquest sentit que els centres de Barcelona, València i Sevilla van emetre, entre 1990 i 1992, un programa informatiu pilot per a les seves comunitats respectives, que es va retirar davant la competència que representaven les televisions autonòmiques preexistents.

Taula 6. Sorgiment de les emissores de televisió autonòmica (1982-1989).

Comunitat Autònoma	Aprovació de la llei	Inici emissions		Denominació
		1	2	
País Basc	1982 (20.05)	1982	1986	Euskal Telebista (ETB 1 i 2)
Catalunya	1983 (30.05)	1984	1989	TV de Catalunya (TV3 i C33)
Galícia	1984 (11.06)	1985	—	TV Galícia
Madrid	1984 (30.06)	1989	—	Telemadrid
Comunitat Valenciana	1984 (04.07)	1989	—	Canal 9
Andalusia	1987 (09.12)	1989	—	Canal Sur

Font: elaboració pròpia.

lícia aproven, per aquest ordre, lleis de creació del canal de televisió propi. En tots tres casos, es tracta de comunitats amb una llengua pròpia, la promoció de la qual és definida a la llei com un dels objectius de la programació del nou canal. Així mateix, les tres comunitats són governades, en el moment que posen en marxa la televisió autonòmica, per partits polítics que, en l'àmbit estatal, es troben a l'oposició del partit governant: el socialista (PSOE). Així, per bé que mai no es reconegui explícitament, la televisió autonòmica també comença com un contrapès polític a la pressuposada influència del partit governant a Madrid dins de RTVE.

A la segona fase (1986-1989), s'observa una consolidació de la televisió autonòmica en dos sentits. D'una banda, amb la creació de noves emissores a tres comunitats: Andalusia, Madrid i la Comunitat Valenciana, governades totes tres pel mateix partit socialista que, a escala estatal, compta amb majoria absoluta. De l'altra, per la creació —al País Basc i a Catalunya— de segons canals autonòmics.

L'evolució de les televisions autonòmiques ha estat marcada per diversos aspectes, sobretot *sociolingüístics* —encara que també amb implicacions de tipus polític— en els casos del País Basc, Catalunya, Galícia i la Comunitat Valenciana, o *sòcio-polítics* a Andalusia i Madrid, amb un rerefons de caràcter *econòmic*.

Dimensió sociolingüística. Euskal Telebista, la televisió basca, va ser la pionera de les emissions televisives autonòmiques a Espanya. El Parlament basc —on el democristià Partit Nacionalista Basc tenia la majoria— va aprovar, el 20 de maig de 1982, la llei de creació de la ràdio-televisió basca. Quatre setmanes més tard, es constituïa la corporació pública Euskal Irrati Telebista (Ràdio-televisió Basca). Després d'un període d'emissions amb caràcter experimental, a partir del 2 de febrer de 1983 inicia la programació regular, monolingüe en basc. Euskal Telebista va ser creada bàsicament per promoure la normalització de la llengua i la cultura basques.

Aquesta missió comportarà dificultats considerables, a causa del baix grau de coneixement de l'èuscar entre la mateixa població basca²⁸. De fet, la qüestió lingüística ha estat fonamental a l'hora de determinar el desenvolupament de la televisió basca i va portar a la creació, l'any 1986 i en vigílies de les eleccions autonòmiques

²⁸ Només el 26,7 % de la població del País Basc es declarava capaç d'entendre el basc, segons dades de 1991.

(Garitaonandía et al., 1989: 252), del segon canal: ETB 2. Això es va produir després d'una llarga polèmica entorn de la consideració d'ETB com una «reserva lingüística tancada» o com un instrument efectiu per a la normalització del basc. ETB 2 difon majoritàriament en castellà (llevat dels programes infantils) amb la finalitat d'arribar al conjunt de la població del país basc.

Malgrat aquest intent, els dos canals d'ETB han continuat registrant quotes d'audiència minoritàries, amb només un 16,2% del total de la comunitat l'any 1993 (*share*). Això ha comportat una reducció progressiva en l'autofinançament d'ETB que ha passat del 30% el 1991 a un 21% el 1993. D'aquesta manera, a més, se situa com la televisió autonòmica amb un cost superior per habitant: 2.865 pessetes²⁹.

El Parlament català, sota la majoria de Convergència i Unió, va aprovar la llei de creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió al maig de 1983, dins de la qual s'integraria l'empresa responsable de les emissions de televisió, Televisió de Catalunya. Al cap de pocs mesos, TV3 —estació monolingüe en català— va començar a emetre de forma experimental. La creació de la televisió autonòmica catalana va venir precedida per una àmplia demanda social a favor de la normalització i la promoció de la llengua i la cultura pròpies. A diferència del País Basc, la difusió del català hi és més estesa (el 95% de la població catalana es declara capaç d'entendre'l). A més, la situació política catalana també s'ha caracteritzat per un grau superior de consens i d'estabilitat. La dimensió lingüística sempre ha estat un dels eixos centrals del desenvolupament de la televisió autonòmica catalana, per bé que en la seva evolució també s'ha vist afectada per conflictes de tipus polític.

L'any 1989 Televisió de Catalunya posa en marxa un segon canal també monolingüe en català, Canal 33, amb una triple finalitat: aconseguir una posició avantatjosa davant de l'increment imminent en la competència a causa de la posada en marxa de la televisió privada; garantir una presència superior del català en el conjunt de les emissions televisives, i centrar determinats tipus de programes en el nou canal: especialment esportius, culturals, informatius i educatius. En conseqüència, aquest canal s'adreçaria a una audiència «minoritària» i oferiria una programació més especialitzada³⁰.

L'any 1992 va representar una altra data important per a Televisió de Catalunya, gràcies a la seva participació en la cobertura dels Jocs Olímpics de Barcelona. Aquesta estació va arribar a un acord amb TVE, única propietària dels drets de retransmissió dels Jocs a Espanya (gràcies a la seva participació a la UER, el consorci propietari dels drets de retransmissió dels Jocs Olímpics a Europa) per participar en la constitució de RTO (Ràdio-televisió Olímpica, empresa encarregada de la producció del senyal televisat oficial) i per posar en marxa el Canal Olímpic, un canal televisiu que va emetre els Jocs Olímpics per a Catalunya en català. El Canal Olímpic utilitzà la

²⁹ Les dades econòmiques esmentades en aquest apartat sobre les televisions autonòmiques provenen, per a l'any 1991, d'Ecotei (citades a Martínez, 1991), mentre que les de 1993 han estat facilitades per la FORTA als autors.

³⁰ La posada en marxa del segon canal de Televisió de Catalunya va venir precedida per una polèmica política amb el govern central, l'autonòmic, la CCRTV i TVE-Catalunya (que aspirava a obtenir una freqüència per a un canal independent en català) com a protagonistes. Per a més informació sobre aquesta qüestió, vegeu Baget, 1994, capítol 9.

frequència de Canal 33 i comptà amb personal i recursos proporcionats tant per Televisió de Catalunya com per TVE. Malgrat l'excepcionalitat d'aquesta cooperació entre TVE i Televisió de Catalunya, és una mostra de les seves possibilitats.

Televisió de Catalunya és la televisió autonòmica amb un pressupost més elevat: 23.051 milions de pessetes l'any 1993 per als dos canals, però el cost més baix per habitant³¹: això s'explica perquè compta amb la quota d'autofinançament més alta, encara que els darrers anys hagi tendit a disminuir a causa de l'augment de la competència televisiva. En aquest sentit, si l'any 1991 Televisió de Catalunya s'autofinançava en un 83%, el 1993 només ho va fer en un 74%.

A Galícia, la televisió autonòmica va aparèixer una mica més tard que al País Basc i a Catalunya. La llei de creació de la Companyia de Ràdio i Televisió de Galícia va ser aprovada al juny de 1984 i les emissions van començar al juliol de 1985. El context d'aparició d'aquesta televisió autonòmica és notablement diferent del de les seves predecessores. Es pot dir que els únics punts que comparteixen plenament Catalunya, el País Basc i Galícia són la possessió d'una llengua i una cultura pròpies diferents del castellà, juntament amb l'estatus de «comunitats històriques». En canvi, políticament, les forces nacionalistes gallegues no han ocupat mai el govern de la comunitat gallega que, des del principi de l'autonomia, ha estat en mans del Partit Popular (abans Aliança Popular). En termes socio-econòmics, Galícia se situa a les darreres posicions en el rànquing de comunitats autònomes segons el desenvolupament i la capacitat de compra per habitant.

Televisió de Galícia va començar com un instrument de normalització del gallec, a més de servir com a columna vertebral socio-cultural per a la comunitat. Aviat, però, els objectius culturals van xocar amb dues dificultats importants: la competència aguda, primer per part de TVE i després de les emissores privades, i la falta de recursos de la comunitat autònoma. Així, la Companyia de Ràdio i Televisió de Galícia s'ha mantingut els darrers anys com la televisió autonòmica amb el pressupost més petit (7.900 milions de pessetes el 1991 i 8.100 el 1993) i una capacitat d'autofinançament també baixa (32% el 1991 i 31% el 1993).

Canal 9, la televisió autonòmica valenciana, va ser la darrera a iniciar les emissions (octubre de 1989). El bilingüisme de la Comunitat Valenciana planteja problemes sociolingüístics considerables, que també s'han reflectit a la programació, emesa parcialment en castellà i parcialment en català (sota la denominació de «valencià»). La polèmica lingüística ha afectat aquest model des del principi i va arribar a un punt màxim amb la imposició, per part del director de Ràdio-televisió Valenciana, d'una llista interna de paraules i expressions que es vedaven perquè eren considerades massa «catalanes» i, en conseqüència, no genuïnament «valencianes».

Això no obstant, Canal 9 ha aconseguit un grau notable de consolidació. En termes de pressupost, ocupa la tercera posició entre les televisions autonòmiques, amb uns 9.200 milions de pessetes de pressupost l'any 1991 i 10.400 el 1993, i s'autofinança en més del 40%³².

³¹ Només 598 pessetes, segons dades d'Ecotel citades a Martínez, 1991.

³² En concret, segons dades d'Ecotel citades a Martínez, 1991, l'any 1991 s'autofinançava en un 44%, mentre que segons informació facilitada per la FORTA, el 1993 ho feia en un 47%.

Dimensió socio-política. El govern andalús va començar el primer estudi per a la creació d'un canal autònom de televisió l'any 1982. El 1984, el Parlament autònom va aprovar la llei de creació de la corporació Ràdio-televisió d'Andalusia. Els anys següents a l'aprovació de la llei, canvis polítics a les esferes més altes de govern de la Comunitat Autònoma van portar a l'establiment d'un acord inicial amb TVE per ampliar les instal·lacions i les emissions del centre regional com a via per substituir el projecte original de creació d'un canal propi. Amb tot, aquest acord no es va arribar a concretar i Canal Sur Televisión va començar les emissions l'octubre de 1989. Inicialment creat com una estructura més aviat simple, que compraria o contractaria una gran part dels continguts, va optar més tard per augmentar els seus mitjans i assolir una producció pròpia superior. L'any 1992 es va situar com a televisió autònoma amb un percentatge superior de producció pròpia.

A la comunitat de Madrid, la llei de creació de l'Ens Públic Ràdio-televisió Madrid va ser aprovada el 1984, però la materialització del projecte no arribaria fins al principi de 1989. Telemadrid, que va iniciar les emissions al maig de 1989, actuava en un marc caracteritzat per la competència ferotge en la captació d'audiència amb els dos canals públics i els tres privats d'àmbit estatal i per la falta d'estabilitat i les lluites polítiques al mateix govern de la comunitat autònoma. Aquesta situació política explica el fet que Ràdio-televisió de Madrid no hagi rebut pràcticament subvencions públiques. Així, el dèficit resultant de la diferència entre les despeses de funcionament i els ingressos propis s'ha hagut de cobrir amb crèdits³³. La taxa d'endeutament de Telemadrid va arribar als 26.400 milions de pessetes l'any 1993 (31.000 milions l'any 1994); la xifra corresponent als interessos dels préstecs pujava a 2.150 milions de pessetes el 1992³⁴. Aquesta situació financera tan precària es veu agreujada pel fet que Telemadrid no compta amb una seu pròpia. Des de la seva creació, s'ha allotjat a diversos edificis de Madrid, on paga un lloguer anual estimat en 2.400 milions de pessetes, que també s'afegeixen a les despeses de funcionament i als interessos del deute. El pressupost de la Comunitat preveia, per al 1994, una partida per a la futura seu central de Telemadrid, malgrat que encara no s'hagi anunciat la data d'inici de la construcció.

4.4.2. La programació de les televisions autonòmiques

La desregulació de la televisió a Espanya ha comportat la multiplicació dels canals i l'establiment d'un sistema mixt públic-privat. Aquests canvis s'han reflectit en la programació, que ha experimentat una «comercialització» creixent, tant a les estacions privades com a les públiques. La necessitat de competir ha imposat l'aposta per les audiències massives.

D'aquesta manera, l'oferta televisiva a Espanya ha viscut un canvi significatiu entre 1989 i 1992, que es pot sintetitzar en un predomini creixent dels gèneres espec-

³³ L'any 1993, el pressupost d'aquesta emissora era de 10.400 milions de pessetes, mentre que els ingressos publicitaris se xifraven en uns 5.800 milions i les vendes de productes, en 1.600 milions, segons dades de la FORTA.

³⁴ *Noticias de la Comunicación*, n. 85, 8-14 de març de 1993.

taculars. D'acord amb Fundesco, el percentatge global d'hores d'emissió dedicades a la ficció va arribar al 45,7% l'any 1992 (*Comunicación social 1993/Tendencias*: 106). El 1993 els canals privats encapçalaven el rànquing segons el volum de programes «populars», però seguits ben de prop per TVE i les televisions autonòmiques.

Els informatius també s'han configurat com un gènere important en les estratègies de programació, especialment als canals públics. Això no obstant, aquest paper clau no es reflecteix tant en el temps d'emissió (un 12,4% del total de les emissions dels canals públics) com, més aviat, en la seva posició a la graella de programació (on ocupa sobretot franges de màxima audiència). En qualsevol cas, els informatius també s'han vist afectats, en continguts i en forma, per la tendència general a l'espectacularització.

Un altre gènere que ha estat vital per a les estratègies competitives és el dels programes infantils, en el qual s'han concentrat sobretot les privades estatals Antena 3 i Tele 5 i algunes emissores autonòmiques.

En general, els programes de la televisió autonòmica reflecteixen la tensió creada entre les característiques de «servei públic» d'aquests canals i la necessitat d'atreure unes quotes d'audiència acceptables en un context altament competitiu. Totes s'orienten com a televisions «generalistes» —per tant, competitives— i refusen els models «antropològic» (o «folkloric») o «complementari», que a les fases de gestació de la televisió regional a Espanya algunes veus havien definit com a models «ideals» per a aquestes televisions.

Actualment, la televisió autonòmica s'encara amb el repte de la competència mitjançant una gran proporció —que pot oscil·lar entre el 35% i el 58%— de programes d'entreteniment a les seves graelles. Aquests programes (pel·lícules, sèries, varietats i concursos) són generalment homòlegs als de les televisions estatals públiques o privades, en termes de presentació i de continguts.

Conscients d'haver assignat un paper central a aquest tipus de programes i dels alts costos que això comporta, les televisions autonòmiques han posat en marxa una es-

Taula 7. Percentatges per gèneres en els diferents canals, 1993.

	TVE1	La 2	Tele5	Ant.3	C+	CST	TV3	C33	ETB1	ETB2	TVG	TVM	C9
Pel·lícules	19,9	20,6	29,3	27,2	59,9	23,8	17,5	2,2	4,4	28,4	16,1	30,6	33,6
Sèries	18,2	7,0	20,2	24,9	4,2	9,9	23,7	7,2	11,5	19,6	24,3	15,9	10,7
Jocs	6,8	2,8	8,3	2,0	0,0	7,8	5,0	0,0	2,9	3,7	4,1	2,5	6,9
Taurins	1,0	0,4	0,4	1,3	1,2	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,9
Esport	3,4	17,1	3,5	5,0	7,9	5,4	3,0	36,3	23,5	2,9	11,0	9,4	6,4
Música	1,2	5,0	0,8	0,9	9,1	4,3	0,4	10,6	4,6	1,4	4,3	0,0	1,6
Religiosos	0,9	1,5	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0	2,0	1,7	0,3	1,7	0,0	0,1
Divulgatius	5,6	17,9	1,9	4,6	6,2	14,2	7,7	30,8	12,2	20,3	8,0	5,1	6,4
Magazines	13,6	2,2	12,6	11,2	0,0	7,2	6,7	0,2	5,8	6,6	8,9	6,7	4,3
Informatius	9,0	19,5	6,2	7,6	6,0	11,0	18,4	2,2	9,6	15,5	12,8	15,7	10,9
Infantils	17,7	4,9	16,6	14,6	4,1	12,8	16,7	6,6	21,5	0,0	8,4	11,5	17,6
Teatre	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,6	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Altres	2,6	0,9	0,0	0,7	1,3	0,5	1,0	1,3	2,2	1,4	0,4	0,6	0,6

No inclou avanços de programació, autopromoció de la cadena, cartes d'ajust i publicitat entre programes.
Font: *Anuario de audiencias de televisión 1993*: 118.

tràtègia col·lectiva de compra, producció i difusió per mitjà de la FORTA. Des de 1990 s'han establert diversos acords en aquest sentit. Així, pel que fa a la compra conjunta de drets, la FORTA ha adquirit lots importants de pel·lícules i sèries de televisió d'èxit a grans distribuïdors, com ara Orion, Metro Goldwyn Mayer i Columbia. Amb tot, la intervenció més important i controvertida va ser l'adquisició, conjuntament amb l'emissora privada Canal +, dels drets de la Lliga Professional de Futbol per al període 1989-1997. Aquesta operació va costar 54.500 milions de pessetes. Mitjançant la cessió de resums dels partits i drets d'emissió a TVE a les comunitats autònomes que no tenen canal propi, la FORTA ha evitat els problemes legals que es podrien derivar de les prohibicions estipulades a la Llei del Tercer Canal en relació amb l'adquisició de drets en exclusiva per part de les televisions autonòmiques. Quant a la producció i difusió de programes en comú, s'han portat a terme diversos projectes, amb un èxit artístic i comercial notable, com ara la producció *El jove Picasso*, filmada el 1990³⁵.

La característica de servei públic, que almenys en teoria és una part integral de les televisions autonòmiques, sembla que es tradueix en l'atenció preferent per la informació. Segons l'informe anual de FUNDESCO per a 1993, «en general, les televisions autonòmiques dediquen més temps a la informació i als comentaris d'actualitat». D'acord amb les dades disponibles, els informatius van constituir el 19,4% de la programació de TV3 l'any 1992; el 17,1% de Telemadrid; el 19,2% d'ETB 1; el 28,3% d'ETB 2... (*Comunicación social 1993/Tendencias*: 106).

En l'anàlisi de la programació de les televisions autonòmiques cal distingir entre les comunitats que disposen de dos canals i aquelles que només en tenen un.

A la primera categoria, on s'apleguen Euskal Telebista i Televisió de Catalunya, la dimensió lingüística va ser decisiva a l'hora de posar en marxa el segon canal. Així, Euskal Telebista va fer aquest pas l'any 1986 a causa dels problemes de penetració del mercat que patia el primer canal monolingüe en basc, mentre que Televisió de Catalunya va inaugurar Canal 33 el 1989 per tal de competir en condicions millors amb les imminents, aleshores, televisions privades, com també per assegurar una presència superior del català en el conjunt de l'oferta televisiva a Catalunya.

El projecte inicial d'ETB es basava en unes poques hores d'emissió d'alta qualitat en basc. Amb tot, l'evolució de la corporació ha portat a la situació actual en la qual emeten els dos canals. ETB 1 difon nou hores diàries els feiners i catorze el diumenge o els festius. ETB 2, per la seva banda, emet set hores al dia, i inclou repeticions de programes d'ETB 1.

La programació d'ETB es complementa amb una miniprogramació adreçada de forma particular a Euskadi Nord, on són seguides de forma regular les emissions dels dos canals bascos. Des de 1992, ETB 2 emet un butlletí informatiu diari de cinc minuts al qual, l'octubre de 1993, s'afegeix un debat setmanal de quaranta-cinc minuts, *ETB Dimanche*.

Per la seva banda, Televisió de Catalunya va optar per estructurar Canal 33 com una emissora complementària especialitzada en esports, documentals i programes

³⁵ Aquesta sèrie de quatre capítols va ser guardonada al Festival de Nova York l'any 1994.

informatius i culturals. Això es reflecteix en l'audiència minoritària que capta: 5,4% el 1992 o 5,6% el 1993. L'any 1993, el 36,3% de la programació estava relacionada amb els esports. En canvi, la programació de TV3 va començar i s'ha mantingut en competència amb TVE i, més tard, també amb les emissores privades, tal com es pot veure pels continguts: telesèries populars, varietats i informatius (un 18,4% el 1993).

Encara en l'àmbit de la programació cal remarcar la participació de Televisió de Catalunya en l'experiència del Canal Olímpic durant els Jocs Olímpics de Barcelona, que va comportar la retransmissió de les proves completament en català en col·laboració amb TVE.

Televisió de Catalunya, ella mateixa un fruit del procés de descentralització de la televisió a Espanya durant els anys vuitanta, també ha establert, al seu torn, una estructura territorial descentralitzada a partir de delegacions provincials i l'emissió diària d'informatius desconnectats a cadascuna de les quatre províncies: es tracta del *Telenotícies Comarques*, en funcionament des de 1989. Aquest procés de regionalització dins de la televisió regional s'ha arrodonit amb l'emissió, des de 1990, d'un mini-informatiu en aranès per a la Vall d'Aran.

Televisió de Galícia, emissora que conjuntament amb la valenciana Canal 9, també té com a objectiu fonamental la promoció de la llengua de la comunitat, emet una programació generalista només en galleg i ha intentat arribar a l'equilibri entre els programes populars i els de qualitat. Amb tot, les xifres de producció pròpia (amb un 31,94%, la més baixa de totes les emissores autonòmiques l'any 1992) mostren els problemes de la televisió gallega a l'hora d'assumir els costos d'aquesta producció (recordem que el 1993 el seu pressupost d'explotació també va ser el més baix de les televisions autonòmiques).

Quant a Canal 9, emet en català («valencià») i en castellà. La seva política de programació s'ha caracteritzat pel paper clau que hi han jugat els programes d'entreteniment, que l'any 1993 arribaven a representar el 57% dels continguts de la graella, mentre que els culturals només eren el 8% del total. Aquesta estratègia ha permès d'assolir quotes d'audiència significatives. De fet, Canal 9 va ser l'emissora autonòmica amb la quota més elevada d'audiència (*share*) a la seva àrea de cobertura els anys 1992 i 1993.

La programació de Telemadrid també s'ha orientat a partir del pes central de l'entreteniment des del començament, en una aposta per l'audiència massiva a la comunitat autònoma amb una competència televisiva més aguda. Amb tot, desacords amb aquesta política de programació van motivar a l'abril de 1994 la dimissió del director de l'emissora, José Ramón Pérez Ornia.

L'andalusa Canal Sur també va començar amb una programació popular, dominada per la ficció i l'entreteniment. L'any 1990, aquests gèneres representaven un 55% del total, davant del 4,75% de programes culturals. El 1993, aquests percentatges foren, respectivament, del 48,7% i del 19,7%. Igual com en el cas de Televisió de Catalunya en els Jocs Olímpics del 92, Canal Sur també va prendre part activament en la cobertura de l'Exposició Universal de Sevilla l'any 1992. Va ser cofundadora i participant a TeleExpo, SA, l'empresa responsable dels serveis de televisió de l'Expo en col·laboració amb TVE i Sociedad Expo 92. TeleExpo va produir mil hores de pro-

Taula 8. Temps d'emissió dels canals espanyols (1992).

Rànquing per temps d'emissió (hores)		Rànquing per % de producció pròpia	
TVE1/La 2	14.633	Canal Sur	65,00
TV3/C33	9.894	TV3/C33	56,59
ETB 1/ETB 2	8.200	ETB 1/ETB 2	55,00
Tele 5	7.544	Antena 3	51,00
Canal +	7.481	TVE 1/La 2	49,99
TVM	7.331	TVM	49,63
Antena 3	7.244	Tele 5	41,74
Canal 9	6.591	Canal 9	41,00
TVG	5.275	TVG	31,94
Canal Sur	4.957	Canal +	No disponible

Font: *Comunicación Social 1993/Tendencias*, p. 100 i elaboració pròpia.

gramació i va treballar amb 250 empreses diferents, 161 de les quals eren empreses de televisió³⁶.

Canal Sur compta amb una estructura descentralitzada de delegacions provincials, cosa que li permet d'oferir un butlletí informatiu diari en el qual cada delegació emet informació local en directe per a tota la Comunitat Autònoma. El 1992, Canal Sur va ser l'emissora autonòmica amb un percentatge més alt de producció pròpia: un 65%.

4.4.3. Audiència de les televisions autonòmiques

En conjunt, les televisions autonòmiques han experimentat un increment de quotes d'audiència els darrers anys, que va del 15,8% de mitjana l'any 1990 al 17% el 1993³⁷. Aquest és un creixement especialment significatiu perquè va tenir lloc durant el període de major commoció en el panorama televisiu espanyol amb l'aparició i la consolidació dels canals privats³⁸.

En qualsevol cas, les dades de referència per al conjunt de l'Estat s'haurien de considerar només relativament, ja que l'anàlisi precisa del grau de penetració de les televisions autonòmiques s'ha de centrar en l'àrea de cobertura de cadascuna d'elles. Així, l'any 1992 Canal 9 i TV3 ocupaven la segona posició als seus territoris respectius, mentre que Canal Sur, TVG i TVM se situaven al tercer lloc, per bé que TVM pràcticament empatada amb Antena 3. En canvi, els dos canals bascos ocupaven posicions quasi marginals en termes d'audiència, amb uns índexs de penetració relativament baixos. És significatiu que ETB 2 (emissions en castellà) superava ETB 1 (en basc). Si bé les dades d'audiència de 1993 mostren una pèrdua de posicions generalitzada dels canals autonòmics en favor dels privats, tant les del 1992 com les del 1993 revelen, d'una banda, una posició de mercat més consolidada per a les televisions que

³⁶ *Noticias de la Comunicación*, n. 47, 4-10 de maig de 1992.

³⁷ Segons dades de Sofres (Escotel) per als mesos de gener entre 1990 i 1993, recollides a *Comunicación social 1993/Tendencias*, p. 101.

³⁸ L'any 1992 aquests canals tenien una quota d'audiència del 42,2 %, davant del 40,8 % de TVE. Les dades globals per al 1993 són de 44,4 % per a les privades i 39,4 % per a TVE.

Taula 9. Audiència de televisió per comunitats autònomes (1993).

	Andalusia	Catalunya	Galícia	Madrid	Com. Valenciana	País Basc	Resta	Total Pen. i Balears
TVE	33,4	32,7	45,3	34,1	35,7	39,9	49,8	39,4
TVE1	25,7	24,1	35,8	24,8	27,3	29,1	38,1	29,8
La 2	7,7	8,6	9,5	9,3	8,4	10,8	11,7	9,6
Autonòm,	29,1	25,4	15,5	18,8	21,2	16,2	4,0	15,6
Canal Sur	19,1	—	—	—	—	—	—	—
TV3	—	19,2	—	—	1,3	—	—	—
Canal 33	—	5,6	—	—	—	—	—	—
TVG	—	—	15,5	—	—	—	—	—
Telemadrid	—	—	—	18,8	—	—	—	—
Canal 9	—	—	—	—	19,9	—	—	—
ETB—1	—	—	—	—	—	5,5	—	—
ETB—2	—	—	—	—	—	10,7	—	—
Privades	46,0	41,7	39,0	47,0	42,7	43,4	45,7	44,4
Antena 3	20,5	21,0	16,7	23,0	21,5	23,3	21,2	21,1
Tele 5	23,5	19,5	20,6	21,3	19,8	18,5	22,6	21,4
Canal +	2,0	1,2	1,7	2,7	1,4	1,6	1,9	1,9
Altres	1,5	0,2	0,2	0,1	0,4	0,5	0,5	0,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Minuts de visió diaris	212	207	171	219	210	174	203	204

Font: *Anuario de audiencias de televisión, 1993: 28.*

emeten en llengües completament o considerablement normalitzades als seus territoris respectius (castellà a Canal Sur i Telemadrid, català a TV3, català i castellà a Canal 9), en comparació amb nivells més baixos de penetració per a les emissores que difonen en idiomes socialment menys normalitzats (TVG i ETB). D'altra banda, també s'evidencia que les televisions autonòmiques que han optat per una política comercial tot presentant una imatge més agressiva han obtingut millors índexs d'audiència (TV3, Canal 9). En aquest sentit, per exemple, les dades d'audiència corresponents als mesos de març i abril de 1994 col·loquen els dos canals de Televisió de Catalunya (TV3 i Canal 33) a les posicions capdavanteres en termes de quotes d'audiència a Catalunya, i avancen, per primera vegada en la seva història, els dos canals de TVE.

5. Conclusions i prospectiva

Els dos darrers anys de la dècada dels vuitanta semblen ser els de la culminació d'una primera fase en l'adaptació de les estructures televisives a la realitat políticoterritorial i cultural de l'Estat espanyol. Entre 1988 i 1990, efectivament, finalitza el procés de regionalització de TVE, iniciat al principi dels anys setanta, i es creen tres televisions autonòmiques, que s'afegeixen a les tres preexistents. Des de llavors l'estructura regional de la televisió a Espanya ha romàs estable, amb els únics moviments provocats per les temptatives fracassades de creació d'algunes televisions autonòmiques (Aragó, Múrcia i Canàries), i pels contactes establerts entre RTVE i un grup més

Taula 10. Les televisions autonòmiques.

Comunitat Autònoma	Habitants	Ens Públic; Canals	Aprovació de la llei	Inici de les emissions	Seu	Llengua de les emissions	Hores emissió 1992	% producció pròpia 1992	Pressupost 1993	Ingrés publicitat televisió 1993	Subvenció pública per a TV 1993
País Basc	2.093.415	Euskal Irrati-Telebista ETB 1 ETB 2	V-1982	XII-1982 V-1986	Iurreta; Miramón Iurreta; Miramón	Euscar Castellà	8.200 (2 canals)	55 (2 canals)	14.326 (11.938 per TV)	1.700	8.787
Catalunya	5.959.929	Corporació Catalana de Ràdio i Televisió TV 3 Canal 33	V-1983	IX-1983 IV-1989	St. Joan Despí St. Joan Despí	Català Català	9.894 (2 canals)	56,59 (2 canals)	36.384 (26.418 per TV)	13.340	6.060
Galícia	2.709.723	Compañía de Radio y Televisión de Galicia TVG	VI-1984	VII-1985	Bando-San Marcos (Santiago de Compostel·la)	Gallec	5.275	31,94	10.315 (8.205 per TV) 16.537 (10.638 per TV)	1.620	5.566
Madrid	4.845.851	Radiotelevisión de Madrid	VI-1984	V-1989	Madrid	Castellà	7.331	49,63	16.537 (10.638 per TV)	5.860	Sense subvenció
Andalusia	6.859.958	Radiotelevisión Andalusia Canal Sur	VII-1984	X-1989	Madrid San Juan de Aznalfarache (Sevilla)	Castellà	4.957	65	21.808	6.568	10.362
Comunitat Valenciana	3.831.197	Ràdio-televisió Valenciana Canal 9	XII-1987	II-1989	Burjassot (València)	Català/ Castellà	6.591	41	13.505 (10.673 per TV) 396	4.150	5.447
Múrcia	1.032.275	Radiotelevisión Murciana	XI-1988	No emet	—	—	—	—	—	—	—
Aragó	1.178.521	No establert	IV-1987	—	—	—	—	—	—	—	—
Canàries	1.456.474	No establert	XII-1984	—	—	—	—	—	—	—	—
Balears	702.770	No establert	V-1985	—	—	—	—	—	—	—	—
Navarra	516.333	No establert	IX-1985	—	—	—	—	—	—	—	—

Font: elaboració pròpia amb dades de *Comunicación Social 1993 / Tendencias* i de la FORTA.

Xifres pressupostàries en milions de pessetes.

ampli de comunitats autònomes per tal d'estudiar la possible constitució de «mini-programacions autonòmiques» a partir de l'estructura regional de TVE (centres territorials).

El període 1990-1994 ha estat marcat pel desencadenament d'una dura competència entre les emissores de televisió per la captació de les audiències i els recursos econòmics, a partir del moment que a l'Estat espanyol operen dos canals públics d'àmbit estatal, tres canals comercials igualment estatals, vuit canals públics regionals i unes quatre-centes emissores de televisió local, sense comptar un nombre cada cop més elevat de canals via satèl·lit que emeten en castellà. I tot això en un context ja no espanyol, sinó europeu i mundial, marcat per la creixent mercantilització de la comunicació.

En aquest nou panorama competitiu, l'orientació predominantment política que condiciona l'evolució de la televisió a Espanya entre 1980 i 1988 cedeix el pas al predomini de criteris comercials i econòmics. Les televisions regionals, nascudes sota l'impuls d'aquell vector polític, ideològic i cultural, lluitaran per adaptar-se a la nova situació de concurrència en unes condicions econòmiques marcades per la limitació de les seves fonts d'ingressos (atesa la seva adscripció territorial). Els corrents d'opinió liberal en faran objecte de crítica, en funció de la seva «ineficàcia» econòmica, i no faltaran veus que en demanin la privatització. Del cantó dels defensors dels principis de servei públic de la televisió també sorgiran crítiques, centrades en aquest cas en el caràcter excessivament comercial i la baixa qualitat general d'unes programacions obligades a captar audiències per tal d'atreure anunciant i legitimar-se socialment i políticament.

Pel que fa a TVE, la important davallada en audiència i en ingressos publicitaris motivada per la pèrdua del monopoli ha empès els seus dirigents a una estratègia de caràcter comercial i competitiva, centrada en els dos canals de difusió estatal, d'una banda, i de l'altra en la internacionalització de les emissions³⁹, al mateix temps que s'ha tendit a retallar les despeses derivades d'antigues prestacions de serveis «gratuïts»: l'Institut Oficial de Ràdio i Televisió, les publicacions i la recerca, la formació... En aquest sentit, l'expansió de les programacions regionals ha restat congelada, en funció de la desfavorable relació cost-benefici que comporta en termes econòmics. No obstant això, TVE sí que ha procurat extreure beneficis de les possibilitats tècniques derivades de la regionalització de la xarxa hertziana mitjançant les desconexions per a publicitat regional. En tot cas, es troba a faltar l'existència d'una estratègia o planificació que harmonitzi els objectius político-culturals de la descentralització (desitjables i exigibles en una televisió pública democràtica) i les seves possibilitats econòmiques.

L'actual situació d'estabilització en què es troba la televisió regional a Espanya no implica, però, que les seves possibilitats estiguin esgotades. Al contrari, veiem que la capacitat de creixement i multiplicació d'experiències de televisió regional és encara força important, especialment si tenim en compte els factors següents:

³⁹ Amb la posada en marxa de dos canals via satèl·lit d'àmbit europeu (Canal Clásico i Teledeporte), i dos més adreçats a Iberoamèrica, gràcies a les freqüències reservades per a TVE al satèl·lit Hispasat.

- a) L'actual ordenament jurídic i polític-territorial espanyol preveu la possibilitat que cada una de les disset comunitats autònomes que conformen l'Estat espanyol desenvolupi algun tipus de servei televisiu propi. Considerant que només sis comunitats autònomes han procedit a posar en marxa aquest serveis, encara hi ha onze entitats regionals que en el futur podrien optar-hi. No obstant això, és poc probable que es puguin arribar a desenvolupar estructures tan complexes i exhaustives com les de les actuals televisions autonòmiques, atesos els alts costos que això comporta i la saturació que té lloc en l'àmbit de la televisió convencional a Espanya. Les hipotètiques futures televisions autonòmiques aprofitaran, previsiblement, les possibilitats tècniques ofertes pels nous sistemes de producció i difusió, o bé utilitzaran les estructures preexistents, com ara les xarxes de televisions locals⁴⁰. El més probable, però, és que en el futur es desenvolupin les estratègies descrites en els apartats c) i e).
- b) A les comunitats autònomes amb televisió pròpia, la tria d'una fórmula de televisió convencional no esgota totes les possibilitats tècniques i organitzatives en l'àmbit àudio-visual. En aquesta direcció apunta la iniciativa presa per la Generalitat de Catalunya, consistent en la seva integració dins d'un consorci que té per objectiu desenvolupar serveis de televisió per cable, en el qual participen també l'Ajuntament de Barcelona i les multinacionals nord-americanes Time Warner i US West⁴¹.
- c) L'actual estabilitat en el si de l'estructura regional de TVE podria donar pas a una situació carregada d'importantes potencialitats polítiques, econòmiques i culturals si arriben a prosperar els contactes mantinguts entre el director general de RTVE i algunes comunitats autònomes, en els quals s'ha estudiat la possible cooperació entre aquestes i l'ens públic per tal d'aprofitar l'estructura regional de TVE per a emissions autonòmiques en desconexió, sota supervisió i control de les autoritats autonòmiques.
- d) La mateixa Ràdio-televisió Espanyola podria decidir posar en marxa un pla estratègic de desenvolupament de l'estructura regional de TVE, que podria consistir en una ampliació de les programacions desconnectades, inclosa la publicitat, en cooperació amb institucions i empreses regionals de diversa mena. Una consulta realitzada a un alt càrrec de RTVE ha confirmat, no obstant, l'absència d'un pla d'aquestes característiques, «bàsicament per raons econòmiques»: mentre RTVE no rebí subvencions regulars del govern, l'ens s'haurà de replantejar algunes de les seves activitats de servei públic, entre les quals hi ha les programacions regionals⁴².
- e) Les televisions privades, atesa la seva naturalesa de canals estatals i comercials, interessats a captar audiències massives⁴³, previsiblement no desenvoluparan estratègies complexes de regionalització, tenint en compte, a més, l'existència prèvia de les televisions autonòmiques i de l'estructura regional de TVE. Una possible tendència en aquest terreny ve marcada, en tot cas, per l'experiència regional

⁴⁰ Existeix un projecte basat en aquesta opció a la comunitat de Castella i Lleó.

⁴¹ Vegeu *El Periódico de Catalunya*, 26 de maig de 1994.

⁴² Conversa telefònica amb Ana Cristina Navarro, cap del Gabinet del Director General de RTVE.

⁴³ Això seria matisable, però no fals, en el cas de Canal +.

d'Antena 3 TV, tendent a ocupar amb miniprogramacions desconnectades els espais televisius de les comunitats autònomes sense televisió pròpia, i a aprofitar-se'n econòmicament mitjançant desconnexions publicitàries. L'experiència d'Antena 3 TV a Aragó també assenyalava una altra possible via de regionalització per a la televisió privada, més àmplia però políticament i jurídicament molt més polèmica: l'establiment d'acords amb governs regionals per tal de desenvolupar programacions autonòmiques en el marc de la televisió privada.

Bibliografia

- AGUDO, José Luis (1991): «Producción y programación en los centros territoriales de TVE» dins de Reig Cruaños, José, *Jornadas sobre el papel de la TV estatal en las comunidades autónomas*. València: RTVV.
- ALVIRA, F. (1991): «Estudio sobre audiencia y publicidad en Aragón», dins de Guillén Pardos, E., *Aragón en la televisión sin fronteras*. Zaragoza: Oroel.
- Anuario El País*, 1992 i 1993.
- BAGET, J. M. (1993): *Historia de la televisión en España (1956-1975)*. Barcelona: Feed-Back.
- (1994): *Historia de la televisión a Catalunya*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació.
- BOE (1992): *Legislación sobre radio y televisión*. Madrid: Boletín Oficial del Estado.
- CARRERAS SERRA, Lluís de (1987): *La ràdio i la televisió a Catalunya avui*. Barcelona: Edicions 62.
- COROMINAS, M.; LLINÉS, M. (1988): *La televisió a Catalunya*. Barcelona: Llibres de la frontera.
- CHINCHILLA, C. (1988): *La radiotelevisión como servicio público esencial*. Madrid: Tecnos.
- (1988): «Las competencias de las Comunidades Autónomas en materia de televisión», *Autonomías. Revista catalana de Derecho Público* 8.
- DIPUTACIÓN GENERAL DE ARAGÓN (1991): *Segundas jornadas sobre Televisión Autonómica*. Actes del congrés celebrat a Saragossa els dies 25 i 26 d'abril de 1991. Saragossa: Diputación General de Aragón.
- EVEN, Martin (1989) *L'Espagne et sa télévision*. París: INA.
- FUNDESCO: *Comunicación social/Tendencias*, 1990, 1991, 1992, 1993. Madrid.
- GARITAONANDÍA, C. (1993): «Regional Television in Europe», *European Journal of Communication*, 8, 3: 277-294.
- GARITAONANDÍA, C. i altres (1989): «Estructura y Política de Comunicación en Euskadi», dins de *La Comunicación en las Naciones sin Estado*. Bilbao: UPV-EHU.
- GARITAONANDÍA, C.; IDOYAGA, J.V. (1986): «Televisión y lenguas minorizadas en el Estado Español», dins de ISPROM: *Lingue meno diffuse e mezzi d'informazione nella Comunità Europea: Problemi della Radio-televisione*. Nuoro: Isprom, vol. 1: 51-82.
- GIFREU, J. (dir.) (1991): *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació.
- GIRÓ, Xavier (1991): *Conflictes de televisió a Catalunya 1959-1990*. Barcelona: Diputació de Barcelona / Col·legi de periodistes de Catalunya.
- LAZCANO, I. (1991): «Medios de comunicación social y competencias de la Comunidad Autónoma Vasca». Separata del llibre *Estudios sobre el Estatuto de Autonomía del País Vasco*. Oñati: HAE/IVAP.
- MARTÍNEZ, Gaspar (1991): «Criterios presupuestarios y autofinanciación de Radiotelevisión valenciana», dins de RTVV: *Financiación y Publicidad de las radiotelevisiónes públicas y privadas*. València: Ens Públic Ràdio-televisió Valenciana.
- MATEO, R. (dir.) (1993): *Els mitjans de comunicació social als «Quatre Motors per a Europa»: Baden-Württemberg, Catalunya, Llombardia, Roine-Alps*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació.
- MORAGAS, Miquel de (1988): *Espais de Comunicació*. Barcelona: Edicions 62.
- (1992): *Los juegos de la comunicación*. Madrid: Fundesco.
- REIG CRUAÑES (1991): *Jornadas sobre el papel de la televisión estatal en las Comunidades Autónomas*. València: Consell Assessor de RTVE a la Comunitat Valenciana.

RTVE: *Memoria de RTVE*, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992. Madrid: Ente Público Radiotelevisión Española.
RTVV (1990): *Las radiotelevisiónes en el espacio europeo*. València: Ens Públic Ràdio-televisió Valenciana.
RTVV (1991): *Financiación y publicidad de las Radiotelevisiónes públicas y privadas*. València: Ens Públic Ràdio-televisió Valenciana.
SOFRES (1994): *Anuario de audiencias de televisión 1993*. Madrid: Sofres.

Nota biogràfica

Maria Corominas és professora a la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, especialitzada en estructura, teoria i història de la comunicació. Un dels seus principals àmbits de recerca és la relació entre els mitjans de comunicació i la llengua des d'un punt de vista sociolingüístic. També ha estudiat el sistema català de comunicació, amb especial èmfasi en les qüestions relacionades amb la llengua catalana. És autora de *La Televisió a Catalunya* (Barcelona, 1988, amb M. Llinés); *Models de ràdio als països occidentals. Evolució i perspectives* (Barcelona, 1990); *Construir l'espai català de comunicació* (Barcelona, 1991, amb J. Gifreu); «Spain, Catalonia: Media and democratic participation in local communication», dins de Jankowski, N. et. al. (eds.), *The people's voice: local radio and television in Europe* (Londres, 1992, amb M. Moragas).

Bernat López és becarí d'investigació al Departament de Periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona, i prepara la seva tesi doctoral sobre «Les regions, nacionalitats i petits països davant del repte de l'espai àudio-visual europeu». Ha estudiat la política àudio-visual de la Unió Europea des del punt de vista de les llengües i cultures minoritàries. És autor de «Televisión regional en la Europa de las identidades», dins de *Chasqui* 47, 1993 i de «Minority cultures and Audiovisual policy of the EC», dins de *Mercator Media Forum* (Aberystwyth, en premsa).
